

DZIAŁALNOŚĆ UKRAIŃSKICH CHÓRÓW WE LWOWIE Z PERSPEKTYWY POLSKIEJ PRASY

УДК 78.087.68(477.83)

Ewa Nidecka, doktor muzykologii,

zatrudniona w Instytucie Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego,
Rzeszów, Polska

DZIAŁALNOŚĆ UKRAIŃSKICH CHÓRÓW WE LWOWIE Z PERSPEKTYWY POLSKIEJ PRASY

*Tradycja muzyki chóralnej miała dla kultury ukraińskiej ogromne znaczenie. Ze względu na obecność historycznie ukształtowanych śpiewów cerkiewnych, leżące u podstaw religii greckokatolickiej i prawosławnej, znaczenie to miało niespotykany w historii innych narodów wymiar. Fakt ten podkreślał Wasyl Barwiński w cyklu artykułów *Muzyka ukraińska na łamach "Lwowskich Wiadomości Muzycznych i Literackich"* z 1934 r. Polska prasa wydawana we Lwowie opisywała ważne wydarzenia muzyczne, w tym koncerty ukraińskich chórów. Do najważniejszych lwowskich chórów końca XIX i pierwszej połowy XX w. należały "Lutnia", "Echo" (polskie) i "Lwowski Bojan" (ukraiński). Dwa pierwsze chóry miały powiązania z ukraińskimi muzykami.*

Słowa kluczowe: *chór, ukraińska muzyka chóralna, działalność koncertowa.*

Rozwój życia muzycznego Lwowa począwszy od utworzenia w 1776 r. teatru operowego, stanowił ważny element życia społecznego miasta. W drugiej połowie XIX w., kiedy uformowały i okrzepły najważniejsze lwowskie instytucje muzyczne, komentowanie bieżących wydarzeń muzycznych na łamach prasy stało się społeczną potrzebą. Zainteresowanie tą tematyką przejawiały lwowskie środowiska muzyczne, w tym polskie i ukraińskie. Do wiodących polskich dzienników należały: "Gazeta Lwowska", "Gazeta Poranna", "Gazeta Wieczorna", "Słowo Polskie". Jednym z pierwszych fachowych recenzentów polskiej prasy był Stanisław Niewiadomski, który na łamach "Słowa Polskiego" od 1885 r. zamieszczał recenzje z lwowskich koncertów. Pierwsze polskie czasopismo muzyczne – "Echo Muzyczne Teatralne i Artystyczne" – powstało we Lwowie w drugiej połowie XIX w. (wychodziło w latach 1883 – 1907)¹. Do najważniejszych tytułów należały: "Wiadomości Artystyczne" (1897 – 1901), "Tygodnik Muzyczny i Teatralny" (1901 – 1902), "Przegląd Muzyczny, Teatralny i Artystyczny" (1905 – 1906), "Poradnik Teatrów i Chórów Włościańskich" (1908 – 1914), "Gazeta Muzyczna" (1914 – 1921), "Teatr Ludowy" (1921 – 1923), "Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie" (1925 – 1934), "Kalendarz Muzyczny" (1926 – 1928), "Lyra" (1930), "Szopen" (1932), "Echo" (1936 – 1937). Ponieważ największy rozwój polskiej prasy muzycznej wydawanej we Lwowie rozpoczął się z końcem XIX w. i utrzymywał się do 1939 r., tym samym proces ten wyznacza granice czasowe niniejszego artykułu. Recenzje z lwowskich koncertów, w których występowały ukraińskie chóry

zamieszczały polskie czasopisma o dłuższym, kilkuletnim stażu. Należy jednak dodać, że ważniejsze informacje z życia muzycznego zamieszczała również prasa niemuzyczna.

Tradycja muzyki chóralnej miała dla kultury ukraińskiej ogromne znaczenie. Ze względu na obecność historycznie ukształtowanych śpiewów cerkiewnych, leżące u podstaw religii greckokatolickiej i prawosławnej, znaczenie to miało niespotykany w historii innych narodów wymiar. Fakt ten podkreślał Wasyl Barwiński w cyklu artykułów *Muzyka ukraińska na łamach "Lwowskich Wiadomości Muzycznych i Literackich"* z 1934 r. Jego zdaniem rozwój ukraińskiej muzyki chóralnej rozpoczął się od 1830 r., wraz z pojawieniem się przedstawicieli tego okresu, skupionych wokół szkoły przemyskiej, którą reprezentują: M. Werbycki, I. Ławriwski, S. Worobkewycz, W. Matiuk, A. Wachnianyn. Muzykę chóralną od najdawniejszych czasów we Lwowie wykonywały chóry cerkwi i kościoła rzymskokatolickiego. Zwłaszcza pierwsze z nich tworzyły specyfikę lwowskiej tradycji muzyki chóralnej². W XIX w. (także później) należały do nich chór Bractwa Stauropigialnego, chór katedry greckokatolickiej pod wezwaniem św. Jura we Lwowie, chór alumnów obrządku greckokatolickiego. Chóry te dawały koncerty muzyki religijnej stojące na wysokim poziomie wykonawczym. Upamiętniały ważne uroczystości i wydarzenia historyczne. Jeden z takich koncertów odbył się na przykład w 1900 r. z okazji dwusetnej rocznicy unii cerkwi archidiecezji lwowskiej ze stolicą papieską w sali lwowskiego "Sokoła". Wykonano wówczas *Błażen muž; Wozwedoch occhi moji* D. Bortniańskiego, *Jako bezzakonyje* Biłykowskiego, oraz *Psalm f-moll*

¹ E. Nidecka, *Twórczość polskich kompozytorów w Lwowa a ukraińska szkoła kompozytorska (1792 – 1939)*, Rzeszów 2005, ss. 40 – 41; w 1888 r. na krótko ukazywał się "Przegląd Muzyczny", wydawany przez ówczesnego dyrektora Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie Rudolfa Schwarza.

² W. Barwiński, *Muzyka ukraińska, "Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie"* (dalej LWMiL) 1934 nr 80.

DZIAŁALNOŚĆ UKRAIŃSKICH CHÓRÓW WE LWOWIE Z PERSPEKTYWY POLSKIEJ PRASY

J. Haydna. Dodajmy, że wydarzenia te skrupulatnie odnotowywała polska prasa muzyczna³.

Do najważniejszych lwowskich chórów pierwszej należały „Lutnia”, „Echo” (polskie) i „Bojan” („Lwowski Bojan”; ukraiński). Dwa pierwsze chóry miały powiązania z ukraińskimi muzykami. W „Lutni” śpiewali tacy ukraińscy muzycy, kompozytorzy, dyrygenci jak: F. Kolessa, H. Topolnicki. R. Haninczak, W. Szuchewycz, A. Wachnianyn. Dwaj ostatni członkowie przez szereg lat pełnili funkcje zastępców kierownictwa zarządu. Ponadto A. Wachnianyn był autorem hymnu „Lutni”, pisząc pieśń do słów W. Pola, wyłonioną w drodze konkursu⁴. Wymienione przykłady wskazują na powiązania polsko-ukraińskie, w których czynnik narodowościowy pełnił rolę drugorzędą. Warto nadmienić, że ukraińska muzyka chóralna zauważona była również w rozgłośni Polskiego Radia we Lwowie. W latach działalności Radia 1930 – 1939, oprócz niedzielnych transmisji z kościoła św. Elżbiety we Lwowie, nadawano także transmisje z cerkwi wołoskiej⁵.

Z perspektywy polskiej prasy najaktywniejszym ukraińskim chórem był „Bojan” (w 1903 r. liczył blisko 300 chórzystów). Brał udział w szeregu uroczystościach. Jedną z ważniejszych, które odnotowała polska prasa był koncert z okazji 35-lecia działalności artystycznej M. Łysenki w sali lwowskiej Filharmonii. Pod batutą Ostapa Niżankińskiego chór wykonał dwie kantaty Łysenki: *Na wicznu pamiat' Kotlarewskomu* i *Radujsia newo nepolytaja*. Na licznych koncertach prezentował również utwory innych ukraińskich kompozytorów. W pierwszej połowie XX w. ogromną wagę przywiązywano we Lwowie do muzyki współczesnej. Często zatem w programach pojawiały się kompozycje polskich i ukraińskich twórców współczesnych. Z ostatniej grupy kompozytorów najczęściej wykonywano utwory F. Kolessy, W. Barwińskiego, S. Ludkiewicza, O. Niżankińskiego, A. Rudnickiego i innych⁶. Chór „Bojan” miał w swoim repertuarze utwory wokально-instrumentalne. Przy tego typu kompozycjach zwykle chórowi towarzyszyły orkiestry dęte lub wojskowe., składające się najczęściej z muzyków czeskich. Jeden

z takich koncertów odbył się w 1900 r., na którym wykonano *Hajiwky* F. Kolessy, *Plynie czowen; Oj dibrowo temnyj haju; Pisnia pro Kuperiana* i wiązaną pieśń ludowych M. Łysenki. Koncert, którym dyrygował Stefan Fedak opisał na łamach „Wiadomości Artystycznych” Stanisław Bursa, pozytywnie oceniając walory brzmieniowe chóru⁷.

Naturalnym zjawiskiem lwowskich chórów była współpraca na gruncie artystycznym. Jednym z jej przejawów było umieszczanie w programach koncertów utworów polskich kompozytorów przez ukraińskie chóry i odwrotnie – utworów ukraińskich przez polskie chóry. Pieśni polskich kompozytorów miał w swoim repertuarze „Bojan”. Na koncercie zorganizowanym w 1926 r., obok utworów W. Barwińskiego i K. Stecenki (*Chmury*) chór ten wykonał pieśni B. Wallek-Walewskiego⁸. W repertuarze trzech najbardziej znaczących w pierwszej połowie XX w. lwowskich chórów: „Lutnia”, „Echo” i „Bojan”, wśród szerokiego repertuaru znajdowały się między innymi kompozycje D. Bortniańskiego, I. Ławrińskiego, P. Niszczyńskiego, S. Worobkewycza, M. Werbyckiego, M. Łysenki, O. Niżankińskiego. W dziedzinie twórczości osobliwym faktem było opracowanie polskich i ukraińskich melodii ludowych przez znanego lwowskiego (polskiego) kompozytora Jana Galla. Wydany w 1903 r. we Lwowie zbiór *150 pieśni i piosenek* na chór męski i mieszany jego autorstwa wywołał duży rezonans. Zbiór zawiera ponad 50 opracowań pieśni ukraińskich. Większość z nich to opracowania a cappella lub z towarzyszeniem fortepianu. Pieśni te miał w swoim repertuarze chór „Echo” oraz „Lutnia”. Ostatni z chórów 16 grudnia 1899 r. wykonał ukraińskie pieśni na jednym z lwowskich koncertów⁹.

Bardziej widoczną formą współpracy polskich i ukraińskich chórów było utworzenie w 1893 r. Związku Towarzystw Muzycznych Polskich i Ruskich z pierwotnym zamiarem organizowania wspólnych koncertów. Jednak inicjatywa ta przetrwała do momentu udziału w uroczystości zorganizowanej na otwarcie powszechnej Wystawy Krajowej w 1894 r. (w miejscu wystawy – Stryjskim Parku we Lwowie – wybudowano później pawilony Targów Wschodnich). W ramach Związku, który skupiał

³ „Wiadomości Artystyczne” (dalej WA) 1900, nr 9 s. 85.

⁴ Por. T. Mazepa, *Lwowskie towarzystwa muzyczne*. W: *Musica Galiciana* t. IX, Rzeszów w 2005, s. 49; Sprawozdanie Towarzystwa „Lwowski Chór Męski” za drugi rok istnienia, tj. Do 12 listopada 1881 do końca października 1882, Lwów 1882, s. 7.

⁵ Centralny Instytut Historyczny Derżawnyj Archiw u Lwowi, Akcyjnalne Towaristwo „Polskie Radio” we Lwowie (Towarzystwo Akcyjne „Polskie Radio” we Lwowie), F. 480, O. 1, Ed. Chr. 25, S. 2; Program radiowy z 1933 r.

⁶ WA 1900, nr 6 i 7, s. 32.

⁷ Ibidem; *Istorijska Ukrajinśkoji Muzyky*, w. III, Kijów 1990, s. 331.

⁸ „Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie” 1926, nr 8, s. 3.

⁹ M. Czerepanyn, *Ukraińska i polska muzyka na stronach lwowskich periodyków końca XIX – początku XX w.* W: *Musica Galiciana*, t. I, Rzeszów 1997, s. 117.

DZIAŁALNOŚĆ UKRAIŃSKICH CHÓRÓW WE LWOWIE Z PERSPEKTYWY POLSKIEJ PRASY

chóry Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego, „Bojana”, „Lutnię” i „Echo”, wykonano dwie, specjalnie napisane na tę okazję kantaty W. Żeleńskiego i A. Wachnianyna pod dyрекcją obu kompozytorów. W programie znalazła się także polska i ukraińska muzyka współczesna – kameralna i symfoniczna, z towarzyszeniem orkiestry lub fortepianu. Oprócz wymienionych kompozytorów wykonano również utwory A. Zarzyckiego, J. Galla, S. Bersona, S. Niewiadomskiego, zaś w roli dyrygentów wystąpili R. Schwarz, S. Cetwiński, A. Orłowski, S. Fedak. Uroczystość otwarcia wystawy uświetniła obecność cesarza Austrii Franciszka Józefa I. Jednak po jeszcze kilku wspólnych występach inicjatywa ta nie znalazła dalszej kontynuacji¹⁰.

W relacjach polskich i ukraińskich chórów niezwykle miłą praktyką była tradycja wspólnego śpiewania na uroczystościach pogrzebowych. W ten sposób polskie chóry Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego, „Lutni” i „Echa” śpiewały na pogrzebach ukraińskich ludzi kultury, zaś „Bojan” – na polskich uroczystościach pogrzebowych¹¹. Ten zwyczaj dotyczył również innych uroczystości, na przykład jubileuszy kompozytorskich. W 1903 r. z wielką fetą obchodzone jubileusz Jana Galla. Wzięły w nim udział wspomniane, czołowe lwowskie chóry: Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego, „Lutni”, „Echa” i „Lwowski Bojan”. Po koncercie, który odbył się z tej okazji, uhonorowany owacjami kompozytor został obdarowany przez zaprzyjaźniony chór „Bojan” wieńcem i pięknie oprawionym wydaniem zbioru pieśni. Z tej okazji wystąpił również z przemówieniem dyrygent ukraińskiego chóru J. Witoszyński, który pogratulował wyczucia i ujęcia w artystyczną formę opracowanych przez Galla ukraińskich pieśni¹².

W kontekście wykonawstwa chóralnego oraz osiągnięć ukraińskich kompozytorów i ich twórczości niejednokrotnie wypowiadały się polskie autorytety. W 1896 r. na łamach „Przeglądu” taką wypowiedź zamieścił Mieczysław Sołtys, ceniony kompozytor i profesor Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego. Poruszył w niej rangę dorobku kompozytorskiego Wiktora Matiuka, który zdaniem autora, ze względu na jego wartość, powinien być szerzej

rozpropagowany w szkolnictwie, obejmując zarówno repertuar religijny jak i świecki. Wypowiedź ta została zamieszczona w kontekście wydania *Śpiewnika cerkiewnego (Cerkownoho spiwanyka)* W. Matiuka, który w tym czasie ukazał się we Lwowie i zwrócił uwagę Mieczysława Sołtysa¹³.

Innym przejawem współpracy polskich i ukraińskich chórów było wzajemne użyczenie sal do celów koncertowych. Na tej zasadzie w sali lwowskiego „Sokoła” wystąpił w 1900 r. chór obrządku greckokatolickiego, zaś w sali „Narodnego Domu” odbył się koncert „Lutni” pod dyрекcją Stanisława Cetwińskiego¹⁴. W wielu salach koncertowych Lwowa występował także „Lwowski Bojan”. W 1904 r. w sali „Gwiazdy” operowy zespół „Lwowskiego Bojana” wykonał operę Hula-ka-Artemowskiego *Zaporozec za Dunajem* z towarzyszeniem orkiestry wojskowej pod dyрекcją Maksa Konopaska¹⁵. Wymienione przykłady świadczą o pięknym rozdziale działalności polskich i ukraińskich chórów we Lwowie.

Wielonarodowość Lwowa to element stale obecny w procesie kształtowania kultury muzycznej, w tym muzyki chóralnej. Działalność lwowskich chórów widoczna z perspektywy polskiej prasy cechowała współpraca i przyjazne stosunki, które przekładały się na liczne przedsięwzięcia koncertowe, udział we wspólnych jubileuszach i innych wydarzeniach artystycznych. Środowiska te, uznając własną odrębność kulturową i realizując w działalności artystycznej własne ambicje, wzajemnie darzyły się szacunkiem. Pomimo, iż polska prasa wydawana we Lwowie w większości omawiała działalność polskiego środowiska artystycznego, to zawsze zauważała osiągnięcia ukraińskich muzyków, w tym ukraińskie chóry, twórczość kompozytorską, wyróżniające się koncerty. Do najpiękniejszych okresów należał koniec XIX i początek XX w. Późniejszy okres spowity kryzysami społeczno-politycznymi i gospodarczymi, nasilonymi zwłaszcza po zakończeniu I wojny światowej, spowodował kłopoty wydawnicze polskiej prasy, brak stabilności finansowej i pewne niesnaski na tle narodowościowym. Jednak na jej łamach nie odnotowano konfliktów polsko-ukraińskich, które były jakby poza zasięgiem lwowskiego polsko-ukraińskiego środowiska muzycznego¹⁶.

¹⁰ „Świat” 1894, nr 148, s. 435; por. M. Czerepanyn, *Ukraińska i polska muzyka ...* s. 115.

¹¹ T. Mazepa, *Lwowskie towarzystwa muzyczne...*, s. 57.

¹² „Diło” 1903, nr 103.

¹³ „Przegląd”, 14 stycznia 1906.

¹⁴ WA 1900, nr 6 i 7, s. 32.

¹⁵ M. Czerepanyn, *Ukraińska i polska muzyka ...* s. 119.

¹⁶ Widoczne były natomiast konflikty polsko-czeski i polsko-żydowski, które nasiliły się w latach 1919 – 1922. Złuszczą konflikt polsko-czeski spowodował zawirowania w życiu koncertowym Lwowa, które skutkowały odwołaniem spektakli operowych, dyrygowanych przez dyrygentów czeskich. Na łamach „Gazety Muzycznej” (1919 r. nr 13 i 14, s. 96) i „Słowa Polskiego” (1922 nr 215, s. 5) krytykowano agresję czeską i żydowską; por. E. Nidecka, op.cit., s. 144 – 146.

**АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Г. ЛЕВЧЕНКА В
УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ХОРІ “КАЛИНА”
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка**

1. W. Barwiński, *Muzyka ukraińska*, “Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie” 1934 nr 80.

2. M. Czerepanyn, *Ukraińska i polska muzyka na stronach lwowskich periodyków końca XIX – początku XX w. W: Musica Galiciana, t. I, Rzeszów 1997.*

3. *Istoriya Ukrajinśkoji Muzyky, w. III, Kijów 1990.*

4. T. Mazepa, *Lwowskie towarzystwa muzyczne. W: Musica Galiciana t. IX, Rzeszów 2005.*

5. E. Nidecka, *Twórczość polskich kompozytorów Lwowa a ukraińska szkoła kompozytorska (1792 – 1939), Rzeszów 2005.*

Materiały archiwalne:

Centralnyj Istorycznyj Derżawnyj Archiw u Lwowie, Akcjonalne Towaristwo “Polskie Radio” we Lwowie (Towarzystwo Akcyjne “Polskie Radio” we Lwowie), F. 480, O. 1, Ed. Chr. 25, S. 2; Program radiowy z 1933 r.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2011

УДК 378.013(092):784

Наталія Сулаєва, кандидат педагогічних наук, доцент

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка,*

*докторант кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

**АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Г. ЛЕВЧЕНКА В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ХОРІ “КАЛИНА”
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка**

У статті висвітлюється педагогічно-мистецька діяльність українського хорового диригента, композитора, фольклориста, професора, керівника українського народного хору “Калина” Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка Григорія Семеновича Левченка. Акцентується увага на важливих аспектах формування ціннісних орієнтацій учасників мистецького колективу в процесі художньо-творчої співпраці.

Ключові слова: педагогічна діяльність, ціннісні орієнтації, мистецтво українського народу.

Літ. 7.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Ціннісними підвалинами української національної освіти є мудрість, духовність, менталітет та культурні надбання, що склалися впродовж багатовікової історії нашого народу. Унікальність та поліфункційність їх впливу на формування особистості усвідомлювалася та підкреслювалася видатними діячами минулого (Г. Ващенко, М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, І. Франко) й відзначається провідними вітчизняними педагогами сьогодення (І. Бех, О. Вишневіський, В. Гнатюк, П. Кононенко, В. Кузь, Ю. Руденко, Б. Ступарик, П. Щербань). Науковці зазначають, що виховання має забезпечувати “гармонійний розвиток і цілісність особистості, сприяючи розквіту її здібностей і обдарувань, збагаченню на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності та культури” [1, 568].

Реалізація вищепоставлених завдань можлива лише за умови підготовки високодуховного

вчителя (К. Атрамонова, Б. Вульф, І. Зязюн, Н. Корякіна, В. Кушнір, М. Мурашов, О. Рувінський, Г. Сагач, С. Хамматова, Л. Фрідман, Г. Шевченко тощо), який спроможний передавати не тільки прагматичні дані різних наук й технократично зорієнтовані знання, уміння й навички, а й формувати молоду людину, здатну до самостійного мислення, суспільного вибору, активної творчої діяльності, збереження та примноження надбань своєї держави з орієнтуванням на найвищі загальнонародні й загальнолюдські цінності.

Одним зі шляхів удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя є вивчення досвіду педагогів-сучасників, які в реальних умовах знаходять і реалізують вагомні чинники формування в студентів цілісної картини навколишнього світу з високодуховними, висококультурними, високоморальними ціннісними орієнтаціями – системи спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей – в їх національному розумінні.